

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ЗА V КЛАС

I. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Географското образование има определено място и значимост в подготовката на младите хора. Природо-общественият характер на географията дава възможност да се разберат пространствените измерения (аспектите) на взаимодействие между природата и обществото – един от най-актуалните въпроси на съвременността.

В V клас започва изучаването на учебния предмет *География и икономика* в основната степен, респективно СОУ. Този учебен предмет е част от културнообразователната област (КОО) *Обществени науки, гражданско образование и религия*.

В Държавните образователни изисквания (ДОИ) се предвижда изучаването на планетата Земя. В V клас това се прави в **общ курс**, който включва четири аспекта: Земята като част от Слънчевата система; нейният природен облик; населението, селищата и политическата карта; стопанството. Началните теми въвеждат учениците в учебния предмет и в някои начини за изучаването му. Този **комплексен подход** дава възможност, от една страна, у учениците да се създадат интерес и нагласи за предстоящата дейност, а, от друга – да се формира най-обща представа за нашата планета, чието изучаване е започнало в началната училищна степен.

Общият курс по *География и икономика* осигурява овладяването на водещи идеи, система от общи понятия, глобални закономерности и начини за дейност – умения, компетенции и модели на поведение, които са основа, опори и своеобразен инструментариум за успешно овладяване на регионалните курсове в прогимназиалния етап. Така се поставя началото на географска грамотност на учениците и се предоставят възможности за ориентирането и приобщаването им към актуални процеси и проблеми на съвременността – предпоставки за формирането на тяхната географска култура, за личностното им развитие, социална адаптация и реализация.

Основания за формулирането на очакваните резултати на ниво учебна програма, за подбора и структурирането на учебното съдържание на ниво теми са: формулираните цели на обучението; логиката на учебното познание; постиженията и логиката на географската наука, трансформирани за дидактически цели; възрастовите особености на учениците; необходимостта от взаимодействие с обучението в началната училищна степен и с обучението по другите учебни предмети в културнообразователните области (КОО) *Обществени науки, гражданско образование и религия* и *Природни науки и екология* с ДОИ по гражданско образование¹; необходимостта от обвързване на изучавания материал с географията на родната страна и на родния край за осъществяване на индукция (от конкретното към общото), и дедукция (от общото към конкретното), характерни за овладяването на този курс; запазилите своята ценност традиции; промените в наименованието на предмета, в което присъства и икономиката. Икономическите знания са представени с темите за природни ресурси и стопанство, в които особено място заемат фундаменталните идеи за пазарното стопанство.

Общият хорариум за задължителната подготовка в V клас е 51 часа.

Учебната програма съдържа шест взаимнообусловени части, които формират

¹ Очакваните резултати, които се свързват с ДОИ по гражданско образование, са отбелязани със знак *.

рамката на класната образователна стратегия. В нея има съществени нови моменти: 1. Коректно формулирани цели на класа, които определят основните постижения на учениците в края на обучението в четири направления. 2. Стандарти с декомпозирани (разчленени) очаквани резултати, с акцент върху това какво трябва да могат учениците (използват се поведенчески термини). 3. Разгърнато представено учебно съдържание, което обхваща: теми с операционализирани (максимално конкретизирани) очаквани резултати до степен на измеримост; основни понятия и набор от дейности, адекватни на очакваните резултати; възможности за осъществяване на междупредметни връзки. 4. Нови идеи за контрола, оценяването. 5. Нови идеи за образователния процес, които имат препоръчителен характер.

Новият модел на учебната програма със заложената в него целенасоченост и комплексност е основа за ново качество на обучението в 5. клас с акцент не само върху овладяването на географските знания, а и върху формирането на начини за дейност, които поставят учениците в активна позиция. Това не би могло да се постигне без ново качество на учебниците и без активната подкрепа и участие на учителите.

II. ЦЕЛ НА ОБУЧЕНИЕТО

Главната цел на обучението по *География и икономика* в V клас е да започне формиране на основите на географската култура на учениците като част от тяхната обща култура за ориентиране и за разумна дейност в географското пространство на глобално ниво.

ПОДЦЕЛИ

1. Да се усвои система от географски **знания**, организирани в пет групи, както следва: география и географска карта; планетата – част от Слънчевата система; природният лик на Земята; население, селища и политическа карта; стопанство.

2. Да се формират **умения**, както следва:

2.1. За получаване на информация от различни източници: да наблюдава природата и да попълва бланка; да чете географски карти, да чете (анализира) климатограма и хидрограма; стълбчеста и кръгова диаграма; да събира информация от книги, от близки; да се ориентира в природата.

2.2. За интерпретиране на информация – да описва, обяснява, сравнява, групира, характеризира географски и икономически обекти, процеси, явления.

2.3. За представяне на информация – да изработва рисунки, схеми, скици, карти върху контурна карта на света; да пише съчинение-описание.

3. Да се формират **компетенции и модели на поведение** в географското пространство, както следва:

3.1. За оценяване (определяне на значението) на обекти, процеси, явления, събития.

3.2. За вземане на решения – да избира източници на информация, дейности и начини за представяне на информация; да изразява мнение и да разговаря по географски въпроси; да избира и мотивира дейности и форми на организация, вкл. работа в екип; да представя и защитава географски маршрути.

4. Да се формират **ценности** (отношения и стойности): *интерес* към географското знание и познание; *светогледни идеи* за взаимната връзка в природата, между природата и човешкото общество, за изменението на природата и обществото, за причинната обусловеност на нещата; *нравствено-естетически ценности*, свързани с разбирането за равенство между хората, с осъзнаване необходимостта от сътрудничество и уважение между тях, с идеята за опазване на природната среда.

III. Очаквани резултати		IV. Учебно съдържание (теми, понятия, контекст и дейности, междупредметни връзки)			
Ядра на учебното съдържание	Очаквани резултати на ниво учебна програма	Очаквани резултати по теми	Основни нови понятия (по теми)	Контекст и дейности	Възможности за междупредметни връзки
1	2	3	4	5	6
Ядро 3. Географска картина на света	<p>Стандарт 1: Оценява значението на важни събития и открития за опознаването на света и развитието на географското познание.</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя какво изучава географията. 2. Проследява развитието на географията, обяснява значението на Великите географски открития (ВГО). 3. Определя значението на географията. 4. Посочва примери за използване на географията. 	<p><u>Ученикът трябва да усвои:</u></p> <p>Тема 1. Географията – древна и съвременна наука</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя какво изучава географията и обяснява какви начини и средства се използват за това. 2. Описва открития, назовава пътешественици и обяснява значението на ВГО. 3. Посочва примери за използване на географията в своя живот. 	География Велики географски открития	<u>На ученика трябва да се даде възможност да:</u> проследява маршрути на известни пътешественици и изследователи по карта и да ги напъна върху контурна карта; разказва за пътешественици;	<p>Математика (IV клас) Действия с числа до 1 милион. Познава мерната единица за лице – кв.км, мерната единица за ъгъл – градус, и го измерва. Римски цифри</p>
Ядро 1. Земята като планета и нейният природен облик	<p>Стандарт 2: Обяснява изобразяването на земното кълбо върху плоскост; илюстрира с примери необходимостта от използването на географската карта в живота.</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя географския глобус като модел на земното кълбо и географската карта като изображение на земната повърхност върху плоскост. 	<p>Тема 2. Ориентиране в природата</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Обяснява какво е ориентиране. 2. Обяснява начини за ориентиране – по Слънцето, с компас, по картата, по местни признаци. 3. Ориентира се най-малко по два от посочените начини. 	Хоризонт Ориентиране Градусна мрежа Географска ширина, географска дължина Мащаб Условни знаци Географски глобус Географска карта	използва избрани начини за ориентиране в природата;	<p>Математика (V клас): обикновена дроб, десетична дроб, преминаване от графична информация в числова и обратно</p> <p>Човекът и обществото (III-IV клас) посоки на света.</p> <p>Човекът и природата (III-IV клас) -водата,</p>

<p>Ядро 5. Източници на информация и работата в тях</p>	<p>2. Извършва действия с мащаба, условните знаци и градусната мрежа на географския глобус и географската карта.</p> <p>3. Обяснява значението на географската карта и глобуса.</p> <p>Стандарт 1: Разпознава и използва елементите на географската карта; различава видовете географски карти и основните способности за картографиране.</p> <p>Стандарт 1: Характеризира Земята като планета.</p> <p>Очаквани резултати:</p> <p>1. Описва основни особености на Земята като планета в Слънчевата система и последиците от тях.</p>	<p>Тема 3. Географски глобус и географска карта.</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя какво е географски глобус, какво е географска карта. 2. Обяснява мащаба, условните знаци. 3. „Чете“ условните знаци на географската карта на глобуса. 4. Определя географското положение на обект по глобуса и картата. 5. Измерва разстояния по картата и глобуса с помощта на мащаба (числен и линеен). <p>Тема 1. Земята – планета от Слънчевата система</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Описва мястото на Земята в Слънчевата система, нейната големина и форма. 2. Обяснява движенията на Земята около оста ѝ и около Слънцето и последиците от тях. 3. Оценява влиянието на формата и движенията на Земята върху природата и върху живота на човека. 	<p>Общогеографска карта, тематична карта</p> <p>Ден/нощ; сезони Топлинни пояси: студен, умерен, горещ</p>	<p>изработва (чертае) схеми за място на Земята в Слънчевата система; движения на Земята;</p>	<p>въздухът, сезони, вещества- свойства, употреба; видове енергия и използването ѝ; Земя - форма, движения - денонощие, сезони.</p> <p>Разпространение на растения и животни - от равнините до най- високите части на планините; защитени растения и животни; защитена местност, национален парк; дейности на човека, водещи до нарушаването на равновесието в природата; измерва температура на въздуха и водата; описва резултати от наблюдения по даден план.</p>
--	---	--	---	--	--

<p>Ядро 1. Земята като планета и нейният природен облик</p>	<p>2. Описва и обяснява строежа на планетата.</p> <p>3. Представа в подходящо изображение особеностите на Земята като планета и последиците от тях.</p> <p>4. Оценява уникалността (неповторимостта) на Земята като планета.</p>	<p>Тема 2. Строеж на Земята като планета Очаквани резултати: 1. Обяснява вътрешния строеж на Земята. 2. Назовава и разграничава външните обвивки на Земята. 3. Посочва примери за проникване и взаимодействие между обвивките на Земята. 4. Оценява значението на строежа за уникалността на планетата и изработва схема.</p> <p>Тема 3. Континенти и океани. Световен океан. Очаквани резултати: 1. Обяснява какво е континент и океан, Световен океан, бряг и брегова линия. 2. Назовава континентите, океаните и брегови форми и ги посочва по карта. 3. Сравнява континенти и океани по площ и местоположение. 4. Изработва контурна карта на континентите.</p>	<p>Ядро, мантия, земна кора Литосфера, хидросфера, атмосфера, биосфера</p> <p>Континент, океан, Световен океан, море. Бряг. Проток, провлак.</p>	<p>изработва (чертае) скица на вътрешния строеж;</p> <p>рисува (чертае) скица на форми на бреговата линия; надписва имената на континенти и океани върху контурна карта; наблюдава и попълва бланка; представя компонентите в подходящо изображение;</p>	
--	--	---	---	--	--

Стандарт 3: Описва природните компоненти и връзките между тях.

Очаквани резултати:

1. Обяснява същността и особеностите на природните компоненти, връзките и взаимодействията между тях и формирането на природни зони.
2. Оценява природните компоненти и природните зони като среда за живот и условие за труд.
3. Посочва примери за особеностите на природата в България и родния край.
4. Представя природните компоненти и природните зони в подходящи изображения.

Тема 1. Природата на Земята

Очаквани резултати:

1. Назовава природните компоненти: релеф (на сушата и на океанското дъно), полезни изкопаеми, климат, води (на сушата и Световния океан), почви, растителност, животински свят.
2. Обяснява същността и особеностите на природните компоненти, както следва:
 - релеф – образуване (вътрешни и външни земни сили), видове скали (магмени, седиментни, мета-морфни), форми на релефа (равнинни, изпъкнали, вдлъбнати), абсолютна и относителна височина;
 - полезни изкопаеми – видове;
 - климат – фактори, елементи, основни климатични пояси (екваториален, тропичен, умерен, полярен), планинска област;
 - води – Световен океан (свойства на океанската вода – температура, соленост, движения); видове води на сушата;
 - почви – формиране, типове (латеритни, пустинни, черноземи, кафяви горски), географско разпространение;
 - растителност, животински свят – основни видове и географско разпространение.
3. Проследява по карта изменението на природните компоненти по географска ширина и по надморска височина.
4. Чете хидрограма, климатограма.
5. Определя значението на природните компоненти и обяснява необходимостта от опазването им.

Релеф. Скали.
Вътрешни и външни земни сили
Видове земни форми.

Въздушни маси.
Време. Климат.
Климатичен пояс и област.
Климатограма
Води на сушата.
Хидрограма.

Природна зона

Човекът и природата (V клас) – движения на небесните тела в Слънчевата система
Човекът и природата (V клас) – топлинни процеси и явления, агрегатно състояние на веществата, въздух (съставни и променливи части, значение, замърсяване), природни води, кръговрат на водата.

	<p>Стандарт 4: Разбира оскъдността на повечето природни ресурси, необходимостта от рационалното им използване и опазването на околната среда.</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя какво е природен ресурс и какви видове ресурси има. 2. Обяснява оскъдността на някои природни ресурси и необходимостта от рационалното им (разумно, икономично) използване. 3. Посочва примери за някои природни ресурси в България. <p>Стандарт 5: Оценява природното разнообразие и красотата на нашата планета.</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Посочва примери за разнообразие-то и красотата на природата на пла-нетата, в България и родния край. 2. Получава и представя информация за разнообразието на природата от/в подходящи изображения. 	<p>Тема 2. Природни зони на Земята.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя какво е природна зона. 2. Назовава и описва основни природни зони (екваториална гора, тропична пустиня, гори в умерения пояс, полярна пустиня). 3. Проследява по карта измененията на природните зони по географска ширина. 4. Представя в подходящо изображение природни зони. 5. Изразява мнение за разнообразието и красотата на природата. <p>Тема 1. Природни ресурси на Земята</p> <p>Очаквани резултати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определя същността на природен ресурс и обяснява образуването на природните ресурси. 2. Разграничава и обяснява основни видове природни ресурси. 3. Посочва на карта географското разпространение на някои видове природни ресурси. 4. Изразява мнение за необходимостта от разумно използване на природата. 	<p>Природен ресурс Възобновими и невъзобновими ресурси.</p>	<p>разказва за красиви природни обекти в родния край; изработва постер (табла) със снимки на красиви природни обекти;</p>	<p>Човекът и обществото (III-IV клас) България - планини, равнини, реки.</p> <p>Човекът и обществото (III-IV клас) – взаимодействие между човека и околната среда</p>
--	---	---	---	---	---

<p>Ядро 2. Население, политическа и стопанска карта на света</p>	<p>Стандарт 1: Представя разнообразието на населението в света, неговото териториално разпределение и форми на заселване. Очаквани резултати: 1. Описва особеностите на населението на Земята по основни признаци - брой, изменение и териториално разпределение, раси. 2. Обяснява селищата като форма на заселване. 3. Получава и представя информация за населението от графични, картографски източници на информация. 4. Посочва примери за населението в България и родния край.</p> <p>* Стандарт 2: Разбира необходимостта от толерантност към всички хора независимо от расовата, етническата и религиозната им принадлежност. Очаквани резултати: 1. Посочва примери, с които доказва, че расовите белези са външни и не определят умствените възможности на хората. 2. Изразява мнение за необходимостта от взаимно уважение и сътрудничество между хората.</p>	<p>Тема 1. Население на Земята Очаквани резултати: 1. Описва броя, гъстотата, разпределението и големите миграционни потоци на населението. 2. Разпознава и описва основните човешки раси (европеидна, негроидна, монголоидна) по основни признаци. 3. Назовава основни религии и определя географското им разпространение. 4. Описва различия в бита и културата на народите. 5. Доказва равенството между хората, въпреки различията между тях и необходимостта от търпимост, взаимно уважение и сътрудничество.</p> <p>Тема 2. Селища Очаквани резултати: 1. Определя селищата като форма на заселване и обяснява тяхното образуване. 2. Разграничава видове селища и обяснява особеностите им. 3. Познава и обяснява проблеми на селищата – замърсеност, пренаселеност или обезлюдяване, транспортни проблеми. 4. Изразява мнение за родното селище (селището, в което живее) и за неговото бъдеще.</p>	<p>Раса. Средна гъстота. Миграция. Религия.</p> <p>Град, село.</p>	<p>разпознава представи тели на раси по снимки, описания; посочва на картата на света разпространението на основните човешки раси и религии; чете карта и стълбчеста диаграма за население; То изразява мнение за хора от различни раси; наблюдава и описва родното селище; пише съчинение-описание за родното селище;</p>	<p>Български език и литература(V клас) – изготвяне на съчинение, текст – описание, отговор на литературен въпрос или въпрос, свързан с житейски проблем</p> <p>История и цивилизация (V клас) – етническа общност, етнически процеси; християнство и ислям;</p>
---	--	---	---	---	---

	<p>* Стандарт 4: Проследява промените в съвременната политическа карта на света; познава основните форми на държавно устройство и управление. Очаквани резултати: 1. Обяснява какво е държава, държавна граница, форма на управление и форма на държавно устройство. 2. Обяснява какво е политическа карта и какви особености има съвременната политическа карта на света; нанася върху контурната карта избрани държави. 3. Обяснява основни черти на гражданското общество 4. Подкрепя с примери от родната страна и родния край.</p> <p>* Стандарт 3: Демонстрира знания за стопанството и разграничава основните стопански отрасли Очаквани резултати: 1. Определя какво е стопанство и обяснява основните отрасли на стопанството. 2. Обяснява някои особености на централно планираното и на пазарното стопанство.</p>	<p>Тема 1. Пред съвременната политическа карта на света Очаквани резултати: 1. Обяснява какво е държава, държавна граница, форма на управление и форма на държавно устройство. 2. Групира държавите по: площ, брой на населението, форма на управление и форма на държавно устройство. 3. Обяснява особеностите на съвременната политическа карта на света. 4. Обяснява основни черти на гражданското общество: права на човека, свобода на словото, свободни избори. 5. Назовава някои международни организации – ООН, НАТО, ЕС.</p> <p>Тема 1. Стопанство. Типове стопанство. Очаквани резултати: 1. Обяснява какво е стопанство и кои фактори влияят върху развитието/ изменението му. 2. Назовава и обяснява основни отрасли - земеделие, промишленост, транспорт, търговия, туризъм. 3. Обяснява основните типове стопанство и думите: стока, цена, пазар. 4. Назовава страни с различна степен на стопанско развитие – силноразвити, в преход, слаборазвити (Трети свят). 5. Оценява значението на стопанството за бита – живота на хората и някои отрицателни последици за околната среда</p>	<p>Политическа карта, република, монархия, унитарна държава, федерация, гражданско общество</p> <p>Стопанство – централно – планирано, пазарно Стопански отрасли. Фактори – природни, човешки, техника Цена, пазар.</p> <p>Стопанска карта</p>	<p>нанася върху контурна карта избрани страни от континентите (най-големи по площ, с най-голям брой население, по форма на управление и по държавно устройство) и обяснява избора си; работи в екип;</p> <p>чете силно генерализирана стопанска карта; чете стълбчеста и кръгова диаграма; посочва примери за различни отрасли в родния край; нанася върху контурна карта избрани производства.</p>	<p>История и цивилизация (V клас) – хронология, държава, империя Човек и общество (IV клас) – граници на България, съседни държави, континент, полуостров, приток, резерват; държавни институции в България; права, свободи и отговорности на българските граждани. Домашен бит и техника (IV клас) – различава стока и услуга. Топлопроводимост. Изготвя проект с рисунка и текст.</p> <p>Математика (V клас) – процент, кръгова диаграма. Български език и литература (IV клас) – прави съчинение по</p>
--	--	--	---	---	--

3. Описва стопанството в различни части на планетата по силногенерализирана стопанска карта и представя някои особености в контурна карта.
4. Оценява (определя значението на) стопанството за живота на хората.
5. Подкрепя с примери от родната страна и родния край.

Тема 2. Пред стопанската карта на света**Очаквани резултати:**

1. Обяснява какво е стопанска карта.
2. Описва стопанството по силногенерализирана стопанска карта.
3. Изразява мнение за предпочитани професии.

преживяване;
преразказва
художествен
текст;
съчинение-
описание по
различни
обекти;
съчинение –
отговор на
въпрос

V. КОНТРОЛ И ОЦЕНЯВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО

Контролът в обучението по *География и икономика* има две основни функции: управленска – да предоставя информация на учителя за постиженията на учениците и за въздействията при необходимост с оглед постигането на проектираните в учебната програма резултати; формираща функция – да стимулира учениците, да затвърдява знания и начини за дейност, да формира позитивно отношение към контрола и оценяването и т.н.

Постигането на целите и на основните идеи в учебната програма предполага провеждането на два вида контрол: периодичен – за установяване на входното равнище на учениците, тематичен и годишен; и текущ, който е урочен. Всеки от тези видове контрол има свои функции в контекста на цялостния образователен процес.

Учебната програма съдържа образователни стандарти и конкретно формулирани очаквани резултати, които ще бъдат проверявани и оценявани и на национално ниво (чрез национален мониторинг), затова усилията на учителите трябва да бъдат насочени към следното: точно да определят целта на контрола (защо?), от което ще произтичат и останалите решения: какво да бъде съдържанието на контрола (знания, умения, компетенции, модели на поведение) и на какво равнище на усвоеност да се проверява – знаене, разбиране, приложение, анализ, синтез, оценка (по Блум) (вж. таблицата). Напр., ако в програмата се изисква ученикът да оценява значението на природен компонент, трябва непременно да се постави такава задача. Други решения при контрола са: каква да бъде формата на контрола: общокласна, групова или индивидуална; какъв да бъде начинът на представяне на резултатите – устно, писмено, графично, практически; какъв инструментариум (въпроси и задачи) да се използва – готов (от учебника или от сборници), или съставен от учителя.

Предвид наличието на стандарти, които трябва да се постигат от всички ученици, все повече се налага интензифицирането на контролната дейност, т. е. тя да обхваща всички ученици, с форми и методи, позволяващи това да става за кратко време.

Равнищата на усвоеност за V клас и съответстващите им глаголи са представени в таблицата:

Равнища на усвоеност	Глаголи
Знаене	Назовава, описва, определя, проследява, разграничава, разпознава.
Разбиране	Илюстрира, обяснява, посочва пример.
Приложение	Посочва на карта, представя в изображение, чете графично или картографско изображение.
Оценяване	Доказва, изразява мнение, определя значение, оценява.

VI. МЕТОДИЧЕСКИ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРИЛАГАНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Успешното приложение на учебната програма предполага: внимателното ѝ проучване и открояване на новите моменти; избор на учебник, който предлага най-добри възможности за постигане на целите; планиране и оптимално (най-целесъобразно) организиране и осъществяване на образователния процес в конкретната училищна среда. Последното е свързано с необходимостта от друго качество на взаимодействието между

учителя и учениците; хуманизиране - утвърждаване на нови социални роли за постигане на своеобразно сътрудничество, партньорство, взаимно уважение и възискателност за постигане на общите цели; социологизиране - създаване на друга среда за общуване между участниците, в която да има работа в малки групи (напр. по двама на чин), а в края на обучението да присъства и екипната дейност, използване на интерактивни техники (напр. “мозъчна атака”, ролева игра и др.); технологизиране - използване на съвременни образователни технологии, в основата на които да стои учебната ситуация - учебна задача и съответни форми, методи и средства за нейното изпълнение. Голяма роля в това отношение може да играе учебникът.

В V клас се осъществяват познатите три типа уроци: за усвояване на нови знания, за дейност (включително и практическа работа), за обобщение и учебно занятие за контрол, които могат да бъдат в съотношение 30:10:5:5 часа.

Характерът на общия курс извежда на преден план (акцентира върху) формирането на системи от общи понятия, глобални закономерности и различни начини за дейност. Известни са класически и нови методики за тяхното овладяване. При понятията се акцентира върху овладяването и разбирането на съществените им признаци и осъзнаването на системите; при закономерностите - на проследяването на пространственото им проявление; при начините за дейност - на обяснението на начина и на умението (способността) да се изпълнява в началото по-бавно и неуверено, а впоследствие – вярно и пълно; при водещите идеи - на изказването и обяснението им.